

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

**Ефективна
ЕКОНОМІКА**

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 6, 2014 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 338.012

*Д. Б. Лозовик,
асистент кафедри економіки,
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського*

НАЦІОНАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ МОЛОКА І МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ

*D. B. Lozovik,
Assistant of Department of Economics,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskiy National University*

NATIONAL MARKET DEVELOPMENT TRENDS IN MILK AND MILK PRODUCTS

Визначено основні передумови формування вітчизняного ринку молочних продуктів та вплив загальних глобальних тенденцій на подальший процес укрупнення ринку через консолідацію виробництва. Визначено основні тенденції та пріоритетні напрями його розвитку. Обґрунтовано можливі шляхи підвищення конкурентоспроможності товаровиробників ринку молока та молокопродуктів.

The basic prerequisites for the formation of the domestic dairy market and the impact of general global trends on the further market merging through the consolidation of production were defined. Key trends and priorities of the market were determined. Possible ways to improve the competitiveness of producers market in milk and milk products were substantiated.

Ключові слова: розвиток, ринок молочних продуктів, кон'юнктура ринку, консолідація ринку, сировина, постачальники, конкурентоспроможність.

Keywords: development, dairy products market, market conditions, market consolidation, raw material, suppliers, competitiveness.

Постановка проблеми. Молокопереробна галузь має високий потенціал, який недостатньо використовується на сьогоднішній день. В умовах зменшення обсягів якісної сировини, зниження низької купівельної спроможності населення молокопереробні підприємства змушені працювати на межі рентабельності, виробляючи низькомаржинальну продукцію. Розробка ефективних стратегій розвитку молокопереробних підприємств ускладнюється обмеженістю власних фінансових ресурсів, невизначеністю законодавства та інших факторів, а також відсутністю відкритої інформації про тенденції ринку молочної продукції. Урядові інституції не достатньо володіють необхідною інформацією про регіональні особливості ведення бізнесу, а статистична інформація не в змозі задовольнити адекватні питання вітчизняних та іноземних інвесторів. Тому економічний стан молокопереробної галузі, зміни рівня та структури виробництва молока і молокопродуктів, їх споживання зумовлюють необхідність проведення детального дослідження та аналізу, виявлення вузьких місць та обґрунтування основних напрямів розвитку всіх його складових для забезпечення ефективного розвитку та підвищення результативності діяльності молокопереробних підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливості та основні проблеми функціонування молочного ринку розглядали такі вчені як Н.С. Белінська, П.С. Березівський, С.В. Васильчак, П.І. Гайдучкий, Т.Г. Дудар, Т.Л. Мостенська, В.О. Рибінцев, П.Т. Саблук, В.Б. Смолінський, О. М. Шпичак та інші.

Нагромаджений науковий потенціал слугує базою для аналітичних досліджень і закономірностей функціонування ринку молока і молочних продуктів. Натомість наукові дослідження потребують розширення з урахуванням зміни соціально-економічного середовища в Україні та світі.

Постановка завдання. Визначити основні тенденції розвитку ринку молока та молочних продуктів в Україні як у сучасних умовах, так і на перспективу на підставі комплексного аналізу.

Викладення основного матеріалу. Розвиток ринку молока та молокопродуктів в Україні проходить у складних організаційно-економічних і фінансових умовах. Визначальною тенденцією на ринку молока України останні п'ять років було значне підвищення цін як на молочну сировину, так і на готову продукцію. Високий рівень цін не тільки сприяв зростанню ефективності роботи молочної галузі, але й значно мотивував імпорт закордонної молочної продукції на український ринок.

Обсяги виробництва молочної продукції залежать від обсягів виробництва молока та стану тваринництва в країні. Чисельність поголів'я корів протягом 2009 - 2013 рр. в Україні зменшувалася на 8,3 % - від 2737 до 2508,8 тис. гол. (табл. 1) [1].

Таблиця 1.
Динаміка змін поголів'я корів та виробництва молока у 2009-2013 р.р.

Показник	Од. виміру	2009	2010	2011	2012	2013	Відхилення 2013 до 2009 р., %	Відхилення 2013 до 2012 р., %
Поголів'я ВРХ	тис. голів	4826,7	4494,4	4425,8	4645,9	4534	-6,1	-2,4
у т.ч. корови	тис. голів	2737	2631	2582	2554	2508,8	-8,3	-1,8
Виробництво молока всіх видів	тис. тонн	11609,6	11248,5	11086	11377,6	11488,2	-1	1

у т.ч. частка населення	%	82,2	80,7	79,7	77,7	76,1	-7,4	-2,1
Надійшло на переробні підприємства	тис. тонн	5406	5457	4615,1	4716,4	4 570,2	-15,5	-3,1
Рентабельність виробництва молока	%	1,4	17,9	18,5	2,3	13,4	у 8,6 рази	у 4,8 рази

У 2013 р. порівняно з 2012 р. зниження становило 1,8 % (45,2 тис. гол.).

Ще один важливий чинник, що формує пропозицію на ринку, - продуктивність корів. За розрахунками, проведеними згідно з даними Держстату, в Україні виробництво молока за період незалежності скоротилось у 2,1 раза і у 2012 р. становило лише 11377,6 тис. т (у 1990 р. - 24,5 млн т). Спад відбувся здебільшого за рахунок зменшення частки молока, виготовленого сільськогосподарськими підприємствами, у 7,4 раза. Водночас у господарствах населення виробництво молока за цей період зросло в 1,5 раза.

У 2012 та 2013 р.р. в Україні після тривалого стійкого падіння виробництво молока почало зростати. Так у 2012 році до попереднього року зросло на 2,7% і становило 11,4 млн т, у 2013 році ще на 1% до 2012 року. За валовим виробництвом молока Україна на даний час займає 1,5% світового ринку та 14 місце у світі.

За даними Держстату, за цей період 76,1 % виробленого молока припадало на господарства населення. Це не дозволяє забезпечити отримання продукції високої якості, оскільки у цих виробників відсутні умови для впровадження новітніх технологій утримання та годівлі тварин. Молоко, вироблене у господарствах населення, відповідає вимогам лише другого гатунку, тоді як вироблене на великих сільськогосподарських підприємствах в основному реалізується вищим і першим гатунком.

За розрахунками, проведеними згідно з даними Держстату, протягом останніх 10 років частка молока, закупленого на сільськогосподарських підприємствах, була найвищою у 2013 р. (49,1 %), найнижчою - 27,5 % - у 2007 р., в інші роки знаходилась у межах 31,5 - 44 %. За цей же період частка молока від господарств населення була максимальною у 2004 р. - 67,4 %, мінімальною - у 2012 р. (41,8 %). Дослідженням встановлено, що у 2012 р. вперше за останнє десятиріччя обсяги закупівлі молока на сільськогосподарських підприємствах перевищили його кількість від господарств населення. Розбіжність становила 270,4 тис. т, або 13,5 %.

У 2013 році частка молока, придбаного переробними підприємствами у с/г товаровиробників, становила 50,9% проти 48,3% у 2012 році. В той час як частка сировини, придбаной в населення, скоротилась до 39,9% з 42,6%, відповідно.

Але останні роки спостерігається обнадійлива тенденція щодо покращення якості молока. Так, частка молока екстра класу при закупівлі у всіх категоріях господарств у 2013 році зросла з 3,2% до 4,4%, вищого гатунку - з 20 % до 23 %. Відповідно, скоротилася частка молока нижчої якості: відсоток молока II гатунку зменшився з 34 % до 31 %.

Зазначимо, що з молока, закупленого в корпоративному секторі, 9,8% - це молоко екстра класу; 34,3% - молоко вищого гатунку; і 34,3% - першого. В той же час, населення поставило на переробку 13,1% молока першого гатунку та 82,6% другого.

Тенденція 2012 року до збільшення обсягів надходження молока на переробні підприємства нині знову змінилася. У 2013 р. порівняно з 2012 р. цей показник зменшився на 146,2 тис. т, або на 3,1 %.

Аналіз якості молока показує, що сільськогосподарські підприємства збільшують виробництво молока вищої якості, адже це сприяє підвищенню їхньої рентабельності.

Одним із факторів стабільного розвитку галузі молочного скотарства є сприятлива цінова ситуація. Ціни на молочну сировину в Україні формуються під впливом трьох основних чинників: попиту з боку молокопереробних підприємств, сезонності виробництва і частково зміни основних виробничих витрат, що формують собівартість молочної сировини як для товаровиробника, так і з урахуванням можливих витрат переробних підприємств.

У 2012 році уряд затвердив мінімально допустимий рівень цін на молоко. Постановою № 807 від 22 серпня 2012 року "Про затвердження мінімально допустимого рівня цін на молоко на 2012 рік" було затверджено мінімально допустимий рівень цін у гривнях за 1 т (без урахування податку на додану вартість) на молоко незбиране (не піддане будь-якій обробці, переробці чи пакуванню для потреб подальшого продажу) другого гатунку у розмірі 2200 грн/т. Активна дія цієї Постанови дозволила підвищити наприкінці року закупівельні ціни для господарств населення, і ця тенденція збереглася у поточному році. Тоді як у III кварталі 2012 р. ціни були на рівні 1811,6 грн/т, у IV - зросли на 14,2 %.

У 2009 - 2013 рр. закупівельні ціни на молоко від усіх категорій господарств відзначалися значними коливаннями (рис. 1) [1]. Найбільш стрімким було зростання закупівельних цін на молоко у 2010 р.

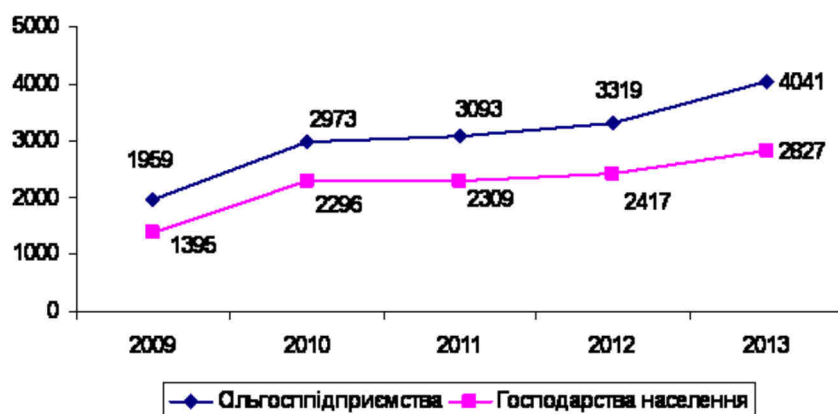

Рис. 1. Динаміка змін закупівельних цін на молоко у 2009 - 2013 рр

Згідно з даними Держстату, у 2012 р. середня ціна, яка склалась в Україні на молоко та молочні продукти, продані переробним підприємствам від усіх категорій господарств, становила 2386,2 грн/т проти 2736,1 грн/т у 2011 р., тобто на 12,8 % нижча.

За інформацією Мінагрополітики, у 2013 року середньозважена закупівельна ціна на молоко I гатунку, вироблене в сільськогосподарських підприємствах, становила 4,04 тис грн/т, II гатунку - 2,8 тис грн./т. Ціна молока I гатунку була найнижчою у Кіровоградській області (3,1 тис грн./т), а найвищою - в Харківській - 4,15 тис грн/т. Середня ціна на молоко II сорту коливалася за регіонами від 2,2-2,4 тис. грн/т у Тернопільській, Івано-Франківській, Львівській областях до 3-3,3 тис. грн/т у Київській, Херсонській, Донецькій та Полтавській областях.

Порівняно з відповідним періодом 2012 р. середня ціна зросла на 14 %. У трійці лідерів попереднього року, крім Донецької, знаходились також Закарпатська область та Автономна Республіка Крим.

Нестабільність цінової ситуації викликана багатьма чинниками. Собівартість виробництва молока на агропідприємствах зростає паралельно з підвищенням попиту на нього з боку переробних підприємств, які прагнуть не тільки забезпечити внутрішній ринок, а й збільшити обсяги експорту[2].

Разом з тим, упродовж 2013 року ціни на молоко в багатьох країнах перебували на нижчому рівні за українські. Так, у липні середня ціна на молоко в Україні

(враховуючи базові показники жиру 3,4 %, білка - 3 %) становила 3,6 тис. грн/т. При цьому у Польщі, Естонії, Латвії, Німеччині, Новій Зеландії молоко закуповували дешевше 3 тис. грн/т у гривневому еквіваленті. У грудні закупівельні ціни на молоко першого сорту (3,4% жиру і 3,0% білка) в середньому вже склали 4,65 тис. грн. / т, тоді як у Німеччині молоко з жирністю 4,0% і білком 3,4% коштувало 420 €/т, в США - 350 €/т (3,7% жиру), а в Новій Зеландії - 390 €/т (4,2% жиру і 3% білка). Дорожче молоко було хіба що в Росії, де наприкінці року закупівельні ціни на молоко доходили до 20 тис. руб/т. Таким чином, російське молоко з аналогічними українським базовими показниками якості коштувало близько 4,85 тис. грн / т.

Зі збільшенням обсягів виробництва молока, збільшились і обсяги виробництва цільно-молочної продукції (ЦМП) (табл. 2) [1].

Так, якщо у 2012 р. молока було вироблено 909,3 тис.т, то у 2013 р. вже 946,2 тис.т, що відбулося за рахунок збільшення обсягів виробництва масла (92,8 тис.т, +5,2%), сирів свіжих та кисломолочних (82,8 тис.т, +5,3%) та продуктів кисломолочних (517,9 тис.т, +6,5%).

Але в Україні зменшились обсяги виробництва твердих сирів (-1,5% до 163,8 тис.т), а також спреди та суміші - 53,1 тис.т проти 53,4 тис.т у 2012 р.

Структура виробництва молочної продукції у 2013 році наведена на рис. 2.

Позитивні тенденції у 2013 році є результатом діяльності основних гравців ринку молочної продукції:

- Данон Україна займає 9% ринку із 114,5 тис.т виробленої цільно-молочної продукції та 3 тис.т плавленого сиру;

- Молочний Альянс має 7,8% ринку та є великим виробником ЦМП (67,7 тис.т), масла (4,5 тис.т), сирів та сирного продукту (24,3 тис.т), плавленого сиру та сирного продукту (3,2 тис.т);

- Люстдорф, займає 7% ринку, а загальний обсяг виробництва молочної продукції склав 88,5 тис.т (в основному ЦМП – 84,2 тис.т);

- Терра Фуд із часткою 6,9% має розгалужену молочно-продуктову лінію - 29,9 тис.тн ЦМП, 8,7 тис.т масла, 27,8 тис.т спредів, 19 тис.т сирів та сирного продукту, а також 1,8 тис.т плавленого сиру;

Таблиця 2.
Обсяги виробництва молочних продуктів в Україні у 2009-2013 рр

Показник	Од. виміру	2009	2010	2011	2012	2013	Відхилення 2013 до 2009 р., %	Відхилення 2013 до 2012 р., %
Молоко оброблене рідке	тис. т	770	822,3	871,2	909,3	946,2	22,9	4,1
Масло вершкове	тис. т	75	92,3	97,8	88,2	92,8	23,7	5,2
Спреди та суміші	тис. т	72	79,7	81,4	53,4	53,1	-26,3	-0,6
Сир свіжий неферментований та сир кисломолочний	тис. т	85	87,2	88,1	78,6	82,8	-2,6	5,3
Сири жирні	тис. т	228	224	215	166,3	163,8	-28,2	-1,5
Продукти кисломолочні	тис. т	492	497	472	486,1	517,9	5,3	6,5
Споживання молока та молочних продуктів на 1 особу у перерахунку на молоко	л/рік.	212,4	205,4	204,9	214,9	217	2,2	1

- Альміра, яка є одним із найбільших виробників молочних консервів (25 тис.т), сирів та сирного продукту (27 тис.т).

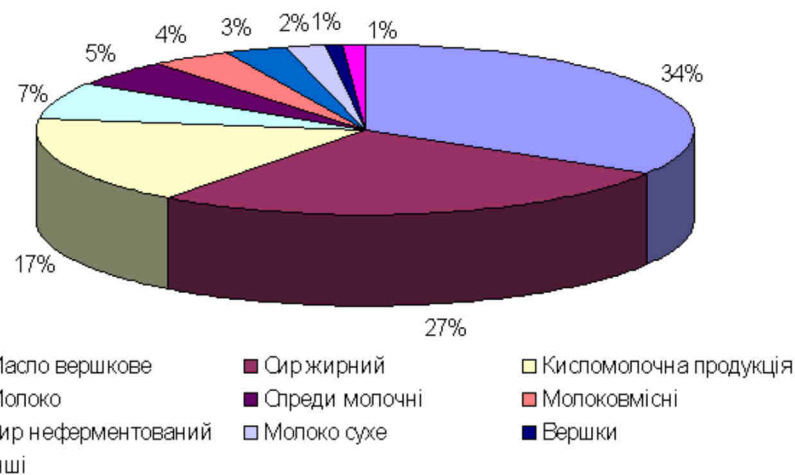

Рис. 2. Структура виробництва молочної продукції у 2013 р.

Серед інших великих виробників цільно-молочної продукції – Вімм-Біль-Данн Україна (66,6 тис.т), Галичина (58,5 тис.т), Мілкланд-Україна (26,7 тис. т молочної продукції), які відповідно займають 5,3%, 4,8% та 3,9% ринку за результатами 2013 р [6].

Важливою характеристикою рівня розвитку молочної сектору будь-якої країни є виробництво молока на одну особу. У 2013 році споживання молока та молочних продуктів на 1 особу у перерахунку на молоко в країні склало 217 л на рік - це в 1,5 рази менше ніж в Росії і в 3 рази нижче європейського рівня. Найбільше молоко на одну особу вироблено у Данії - 873 кг, далі йдуть Нідерланди - 707, Білорусь - 683, Швейцарія - 536 та Фінляндія - 426 кг. У цих країнах і найвищий рівень споживання на одну особу.

За рекомендаціями Міністерства охорони здоров'я з річних норм споживання молока однією особою на рівні 380 кг, загальний фонд його споживання в Україні мав би становити щонайменше 17 млн т. Тож в Україні ще неповністю використані резерви наповнення внутрішнього ринку молоком та молочною продукцією. Стратегією розвитку сільського господарства України на період до 2020 р. передбачається доведення виробництва молока у 2015 р. до 15,4 млн т, у 2020 р. - 19,4 млн [5]. Отже, споживання молока та молочної продукції на одну особу на рік підвищиться у 2020 р. до 350 кг.

Для України 2013 рік відзначився зняттям експорту вітчизняних молокопродуктів та збільшення імпорту (табл. 3). Україна експортувала молочної продукції на загальну суму 515,0 млн. дол. США, а імпортувала – на суму 241,5 млн. дол. США. Таким чином, сальдо зовнішньої торгівлі молочними продуктами склало 273,5 млн. дол. США, а це на 14% менше за показники 2012 року.

Таблиця 3.

Основні показники зовнішньої торгівлі України молоком і молочними продуктами у 2009-2013 р.р

Показник	2009	2010	2011	2012	2013	Відхилення 2013 до 2009 р., %
Імпорт	455	273	257	383	392	-13,8
Експорт	919	956	964	809	771	-16,1
Сальдо	464	683	707	426	397	-14,4

Найбільше підвищився імпорт продукції з низьким вмістом молока, такої як молочна сироватка – в 2,4 рази і склав 34,4 тис. т (рис. 3). Імпорт молока та вершків незгущених підвищився на 62% і склав 6 тис. т, масла – на 56% (до 14 тис. т), а сиру – на 13% (до 19,3 тис. т). Стрімко наростила експорт своєї молочної продукції на український ринок Білорусія. Якщо в 2012 році вона імпортувала до України молочну продукцію на суму 26,3 млн. дол. США, то в минулому році Білорусія збільшила даний показник на 58% – до 41,5 млн. дол. США. Також Україна завозить молокопродукти з Російської Федерації.

Що стосується експорту, то основою молочного експорту України вже багато років поспіль є сири, які займають більше 70% вартісної структури експорту (рис. 4). В 2013 році Україна скоротила продаж на зовнішні ринки такої продукції, як молоко і вершки згущені та сири і наростила обсяги експорту масла, молочної сироватки, молока та вершків незгущених. В минулому році Україна експортувала 59 тис. т сиру, що на 13% менше за показники 2012 року.

Рис. 3. Структура імпорту молокопродуктів у 2012- 2013 р.р.

Основними країнами збуту молочної продукції стали Російська Федерація, Молдова, Казахстан, Туркменістан та інші країни пострадянського простору.

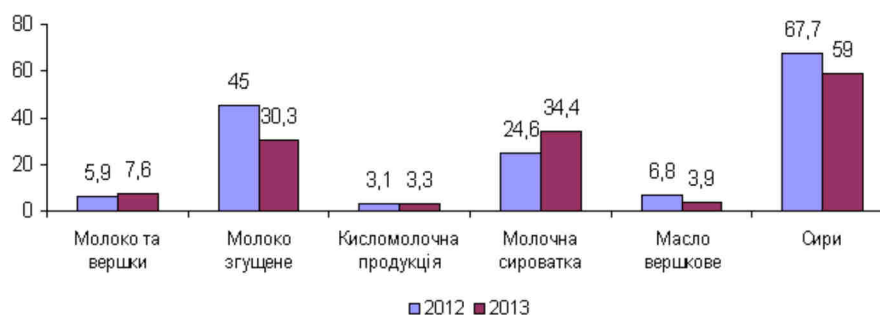

Рис. 4. Структура експорту молокопродуктів у 2012- 2013 р.р.

Вітчизняні підприємства молокопродуктового підкомплексу для збільшення обсягу зовнішньої торгівлі проводять модернізацію та впроваджують у виробництво нові технології, нарощують виробничі потужності, намагаючись наблизити свою продукцію до європейських стандартів.

Щодо подальших перспектив, то слід очікувати продовження помірного зростання молочного ринку, незважаючи на складну економічну ситуацію. Причому зростання продовжиться як за рахунок збільшення виробництва, так і за рахунок імпорту. Імпорт буде збільшуватись тому, що європейські молочні продукти вже зараз цілком здатні конкурувати з українськими не тільки якістю, а й за ціною, адже вартість сировини в Європі нижче, ніж в Україні. Однак для того, щоб почати експансію, європейським виробникам потрібно наростити виробництво молока на своїх ринках, що вимагає певного часу.

Таким чином, важливим фактором, який впливатиме на розвиток молочного ринку в Україні, є ціна як на сировину, так і на готову продукцію. І якщо перші формує дефіцитний ринок, то друга в чому залежить від державного регулювання, адже виробники повинні погоджувати підвищення цін на такі «соціальні» продукти, як молоко, сметана, сир. У результаті, наприклад, в 2013 році ціна на сировину зросла на 25%, а на готову продукцію - на 4%, що змусило багатьох переробників функціонувати фактично в збиток.

Що стосується ціни на сировину, то подальше її зростання буде критичним для галузі. Адже зростання вартості сировини досягне рівня Росії, де на сьогоднішній день вона в середньому на 15% дорожче, ніж в Україні.

Найближчі роки будуть характеризуватися триваючим зростанням імпортозалежності від сировини. Причому географія імпорту буде достатньо широкою - Білорусія, Польща, Нова Зеландія, Бразилія, що підтверджує, що молочна галузь України вже достатньо інтегрована в світову економіку.

Крім того, молокопереробні підприємства України через низьку якість сировини втрачають значні суми при реалізації молочної продукції на західному та російському ринках. На зовнішньому ринку за сухі молочні продукти українські підприємства одержують за тону на 300 - 400 доларів США менше, тому що на Заході, через низькі якісні показники, ця продукція використовується на технічні й кормові цілі. Також слід зважати на експортні ціни, попит на зовнішньому ринку та інші чинники.

Також до проблем, що вплинуть на подальший розвиток галузі, слід віднести відсутність гнучкої програми кредитування проектів, пов'язаних з будівництвом і реконструкцією ферм, вирощуванням молодого поголів'я худоби, недолік фахівців у галузі агрономії, ветеринарії, застосування малоефективних стратегій просування товарних марок, недостатня диверсифікація продукції.

Висновки. Ринок молочної продукції України через свою незаповненість є досить перспективним, оскільки є потенціал росту споживання. Крім того, є можливості виходу на найближчі експортні ринки країн МС та СНД, а у перспективі – ЄС та третіх країн. Головне, що потрібне для цього підвищити конкурентоспроможність.

Підвищити конкурентоспроможність вітчизняного молока та молочних продуктів можна комплексним підходом, насамперед виробляючи і постачаючи високоякісну сировину для переробки. Це можна досягти за рахунок створення власної сировинної бази шляхом розбудови ефективно діючих молочних кооперативів та оптимальної логістичної системи молочного ринку. Це, по-перше, дозволить виробляти молочну продукцію високої якості, яка йтиме на внутрішній ринок. По-друге, стане важливим чинником при ціноутворенні на ринку молочної продукції. Адже на ринку спостерігається значний вплив посередницьких структур при закупівлі сировини і реалізації її на переробні підприємства. При закупівлі молока посередниками закупівельна ціна його зростає в середньому на

15–30%. Тому пряма реалізація молока кооперативами переробним підприємствам певним чином зменшать негативний вплив посередника на ринку. Яскравим прикладом є дві компанії в Україні, котрі нині працюють у цьому напрямі – «Данон» і «Мілкліленд». Кожна з них об'єднала понад 10-15 тис. одноосібників, створивши кооперативи. Відповідно вони матимуть якісніше й дешевше молоко з приватного сектора.

Також для успішного розвитку молочної індустрії в Україні бракує адекватної та стабільної державної підтримки. Вона в Україні як у сільському господарстві, так і у молочній галузі, зокрема, є значно нижчою у порівнянні із іншими країнами-виробниками молочної продукції.

Держава має здійснювати заходи правового, економічного, соціального, екологічного та організаційного характеру, формувати політику, спрямовану на подолання кризових явищ у тваринництві та його розвиток, а також підтримку переробників молока, а саме шляхом:

- запровадження фінансового лізингу та системи пільгового кредитування молокопереробних та сільськогосподарських виробничих підприємств для закупівлі обладнання з метою модернізації виробництва;
- сприяння концентрації виробництва молокопродукції у найбільш сприятливих за природно-географічними та соціально-економічними умовами районах;
- удосконалення системи державного дотування та субсидювання виробників молока;
- оптимізування системи контролю безпеки продукції;
- розширення масштабів застосування державної контрактної системи для молокопереробних підприємств з підвищенням ролі і значення державного замовлення
- забезпечення захисту та відстоювання інтересів вітчизняних виробників в торговельних суперечках з іншими країнами.

Для України велике значення має налагодження зовнішньоекономічних зв'язків та участь у міжнародній торгівлі в якості активного і рівноправного партнера. Ведення успішного та конкурентоспроможного молочного бізнесу на світових ринках можливе для вітчизняних виробників за умови постійного контролю за ефективністю господарювання, підвищення якості продукції та наближення її до європейських стандартів.

Література.

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
2. Свиноус І. В. Вплив якісних параметрів на формування закупівельних цін на молоко сільськогосподарських підприємств // Сталий розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. Режим доступу: <http://archive.nbu.gov.ua>.
3. Світове зростання закупівельних цін на молоко стримає їх сезонне зниження в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/svitove_zrostannya_zakupivelnikh_tsin_na_moloko_strimaie_ikh_sezonne_znizhennya_v_ukraini/.
4. Новак І. М. Тенденції розвитку світового ринку молока та досвід міжнародної торгівлі на зовнішніх ринках вітчизняних виробників молочної продукції. - Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. - [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://archive.nbu.gov.ua>.
5. Молочний сектор - підсумки 2013 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://agroconf.org/content/ukrayina-molochniy-sektor-pidsumki-2013>
6. Україна: Молочна галузь помалу розвивається [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://uga-port.org.ua/novosti/ukraina/ukra-na-molochna-galuz-pomalu-rozviva-tsya>

References.

1. Official website of the State Statistics Service of Ukraine, available at: www.ukrstat.gov.ua
2. Svynous I. *Vplyv iakisnykh parametriv na formuvannia zakupivel'nykh tsin na moloko sil's'kohospodars'kykh pidpryemstv* [Effect of quality parameters for the formation of purchase prices for milk farms] // Sustainable economic development. Ukrainian Scientific-production journal, available at: <http://archive.nbu.gov.ua>.
3. *Svitove zrostannia zakupivel'nykh tsin na moloko strymaie ikh sezonne znizhennia v Ukraini* [Global growth in procurement prices of milk will keep their seasonal decline in Ukraine], available at: http://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/svitove_zrostannya_zakupivelnikh_tsin_na_moloko_strimaie_ikh_sezonne_znizhennya_v_ukraini/.
4. Novak M. *Tendentsii rozvytku svitovoho rynku moloka ta dosvid mizhnarodnoi torhivli na zovnishnikh rynkakh vitchyzniaynykh vyrobnykiv molochnoi produktsii* [Trends in the global dairy market and international trade experience in foreign markets domestic dairy producers. - Innovative Economy. Ukrainian Scientific-production magazine], available at: <http://archive.nbu.gov.ua>.
5. *Molochnyy sektor - pidsumky 2013* [Dairy Sector - Results 2013], available at: <http://agroconf.org/content/ukrayina-molochniy-sektor-pidsumki-2013>
6. *Ukraina: Molochna haluz' pomalu rozvyvaet'sia* [Ukraine: Dairy slowly evolving], available at: <http://uga-port.org.ua/novosti/ukraina/ukra-na-molochna-galuz-pomalu-rozviva-tsya>.

Стаття надійшла до редакції 10.06.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"